

А. І. Дмитрієв

**НОВІ ПІДХОДИ ДО КОНЦЕПЦІЇ МІЖНАРОДНОГО
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ***

Доктрина міжнародного публічного права знаходиться у стані перманентного розвитку та удосконалення; цей глобальний процес отримує своє відображення й у роботах вітчизняних фахівців. Увага дослідників до теоретичного підґрунтя міжнародного правового регулювання не є випадковою, адже наявність альтернативних поглядів на відповідні механізми та відносини стає підґрунтям для живої наукової дискусії. Водночас окремі форми та шляхи міжнародного правотворення та правозастосування залишаються малодослідженими у наукових працях, це стосується, зокрема, й проблеми міжнародного програмного правового регулювання. Відповідні процеси висвітлені у монографічній роботі, що рецензується, вперше в рамках глобальної науки міжнародного права.

Втім, не заперечуючи значущість та актуальність цього дослідження для розвитку міжнародно-правової науки, зазначимо, що його написання саме українським фахівцем не можна вважати повністю випадковим. Зокрема, як доводиться у монографії Б. В. Бабіна, саме у роботах українських вчених радянського періоду вперше було згадано про правову проблематику міжнародних програмних актів, саме на пострадянському просторі сьогодні найбільш активно схвалюються колективні та двосторонні міждержавні програми, і саме Україна сьогодні активно вживає програмні правові форми забезпечення із ключовими наднаціональними структурами — ООН, ЄС, НАТО, ОБСЄ та Радою Європи.

Крім того, українське законодавство у сфері програмного регулювання слід вважати достатньо розвинутим, а доктрину програмного регулювання у національному праві — такою, що вже сформувалася в останні роки (зокрема, й не без участі автора монографії, що рецензується). Наведене обумовлює і якісну емпіричну базу, доступну для вітчизняних авторів, і нагальну потребу в дослідженні відповідних міжнародно-правових явищ та процесів в Україні. Тому монографія Б. В. Бабіна є новим, актуальним, але й водночас закономірним вітчизняним доробком в рамках загальної міжнародно-правової доктрини.

Слід підкреслити якість наукової роботи, що розглядається. У монографії Б. В. Бабіна із використанням ефективної методології досліджено величезний обсяг теоретичних та нормативних джерел, зокрема, значну кількість міжнародних програмних актів, актів, що встановлюють порядок розроблення та реалізації міжнародних програм та національних імплементаційних програмних актів. Переважну більшість розглянутих у монографії нормативних дже-

* Рецензія на книгу: Бабін Б. В. Програмне регулювання у сучасному міжнародному праві: еволюція, форми та механізми реалізації : монографія / Б. В. Бабін ; за заг. ред. М. О. Баймуратова. — О. : Фенікс, 2012. — 454 с.

рел схвалено за участю нашої держави — і це також свідчить як про витребуваність в Україні відповідних наукових досліджень, так і про значну роль вітчизняної правової практики у глобальних механізмах міжнародного програмного регулювання. Адже автор, вказуючи там, де це необхідно, на аналогічний досвід програмного регулювання без участі України, спромігся розробити власну повноцінну концепцію міжнародного програмного регулювання, ґрунтуючись насамперед на вітчизняному досвіді залучення у глобальні процеси правового програмування.

Головними елементами запропонованій у монографії Б. В. Бабіна концепції міжнародного правового програмного регулювання слід вважати надане визначення програмного регулювання міжнародних правовідносин, окреслення передумов запровадження такого регулювання у сучасному міжнародному праві, констатацію взаємозв'язків міжнародних та національних механізмів правового програмного регулювання, ув'язування міжнародних програм із категоріями міжнародно-правових форм та норм, класифікацію та аналіз правового виміру міждержавних програм та програм, що схвалюються міжнародними організаціями. Можна особливо відмітити коректність, із якою Б. В. Бабіним поставлено питання (до речі, вперше в рамках доктрини міжнародного права) про можливість визнання окремих міжнародних програмних актів, як своєрідної нової форми сучасного міжнародного права.

Попре очевидну вразливість будь-яких, навіть підкріплених міжнародно-правовою реальністю, спроб переглянути усталений теоретичний підхід щодо проблеми джерел (форм) міжнародного права, не можна не погодитись із Б. В. Бабіним у обґрунтованих ним аксіологічних, методологічних та герменевтичних особливостях міжнародних програмних актів, що принципово відрізняють такі акти від будь-яких інших міжнародно-правових регуляторів. Водночас автором монографії переконливо доводиться, що міжнародні програмні акти та міжнародне правове регулювання у цілому є саме правовими феноменами, властивими сучасній міжнародній практиці.

Монографія Б. В. Бабіна складається із п'яти розділів, що дозволяють послідовно узагальнити та окреслити проблематику програмного регулювання у сучасному міжнародному праві. У першому розділі «Феноменологія міжнародного програмного регулювання» автором висвітлено ґенезу програмного регулювання в міжнародному праві, онтологію програмного регулювання як соціального та нормативного механізму, охарактеризовано програмне міжнародне регулювання як знаряддя сталого розвитку та модернізації. При цьому доводиться, що застосування програмного регулювання міжнародних правовідносин стало одною з відмінних рис у становленні сучасного міжнародного права, вказується на роль у цих процесах наддержав ХХ ст. (СРСР та США), зокрема, на особливості програмного регулювання відносин цих держав із власними сателітами.

Автор також вказує на поступове використання програмних актів й у регулюванні двосторонніх відносин між державами, які не перебувають у фактичних відносинах залежності та мають реальну міжнародну рівність. У розділі

визначається категорія програми, її співвідношення із категоріями проектів, планів та стратегій, зокрема, у міжнародно-правовому вимірі. Водночас окреслюється детермінізм міжнародного програмного регулювання в умовах модерну та постмодерну, глобалізації та сталого розвитку.

Другий розділ монографії «Програмний потенціал міжнародних правовідносин, джерел та норм міжнародного права» присвячено аналізу факторів програмного регулювання в міжнародному праві, дослідженню програмного регулювання в контексті проблеми джерел (форм) та норм міжнародного права. Серед факторів, що впливають на міжнародне програмне регулювання, у розділі висвітлено необхідність врегулювання міжнародних економічних зв'язків, передачі значної частини повноважень держав наднаціональним інститутам, чия діяльність ґрунтується на програмному менеджменті, потребу в програмному забезпеченні регіональної або глобальної систем безпеки, використанні системного підходу в міжнародно-правовому регулюванні. Автором висунуто презумпцію різноманіття джерел міжнародного права та наявності їх відкритого переліку, що розвивається разом із самим міжнародним правом. Водночас вказується на існування спеціального виду міжнародно-правових норм — програмних норм, які в рамках міжнародних програмних та інших правових актів стають елементами механізму міжнародного програмного регулювання.

У третьому розділі монографії «Нормативно-правова характеристика міждержавних програм» досліджено правову роль багатосторонніх та двосторонніх міждержавних програм, охарактеризовано двосторонні міждержавні програми. Доводиться широке розповсюдження в рамках пострадянського міжнародного простору практики укладання державами багатосторонніх програм, як правило, під егідою міжнародних організацій, що координують відповідну програмну діяльність, вказується на спеціальні регулятивні акти у сфері багатосторонніх міжнародних програм, які мають характер регламентних міжнародних угод, доводиться особлива правова природа багатосторонніх міждержавних програм.

У розділі висвітлено широке розмаїття правових форм двосторонніх міждержавних програм та відсутність загальних правових стандартів їх розроблення та реалізації, досліджено відповідні програми довгострокового економічного співробітництва між пострадянськими державами. Також доводиться, що специфіка двосторонніх міждержавних програм полягає у тому, що вони розроблюються та реалізуються насамперед суб'єктами, що вкрай широко вживають методологію програмного управління та програмно-правового регулювання у національній практиці.

В рамках четвертого розділу «Правові особливості програм міжнародних (міждержавних) організацій» міжнародне правове регулювання досліджено у форматі діяльності ООН, організацій системи ООН та європейських організацій (Ради Європи, ОБСЄ та НАТО). При цьому доводиться, що застосування програмного регулювання сьогодні є загальною практикою міжнародних (міждержавних і міждержавних) організацій — як глобальних, так і регіональних.

Таке програмне регулювання у діяльності міжнародних організацій має міжнародно-правовий характер, оскільки супроводжується формуванням міжнародних правових актів, впливає на міжнародну нормотворчу діяльність та є спрямованим на регулювання конкретних правовідносин. Програмне регулювання в діяльності міжнародних організацій розподілено Б. В. Бабіним на внутрішнє, спрямоване на забезпечення функціонування апарату організації та її розвиток, та зовнішнє, спрямоване на виконання міжнародною організацією власних функцій.

У п'ятому розділі монографії «Програмне правове регулювання в контексті взаємодії міжнародних і національних правових систем» автором на прикладі України досліджено як вплив на міжнародне програмне регулювання національних правових механізмів, так і специфіку імплементації міжнародних програм у національне законодавство. У розділі доводиться зв'язок моделей національного програмного регулювання з міжнародним програмуванням, зокрема, в рамках процесів розроблення програм транскордонного співробітництва та ініціювання програм міжнародної технічної допомоги. При цьому відзначається, що національна імплементація міжнародних програм може мати як загальний, так і спеціалізований характер, автором наводяться відповідні пропозиції щодо удосконалення національного адміністративного та бюджетного законодавства у сфері цільових програм, програм розвитку та бюджетних програм.

Додатково можна відзначити істотне практичне значення монографії Б. В. Бабіна. Зокрема, ця наукова робота може бути плідно використаною як теоретичний матеріал для вдосконалення правових механізмів імплементації в Україні міжнародних програм, для поліпшення організації діяльності з питань розроблення та контролю за реалізацією таких програм, для подальшої розробки теорії міжнародного програмного регулювання. Монографію також слід рекомендувати для використання у навчальному процесі при викладанні відповідних тем міжнародного (публічного) права, у науково-дослідній роботі тощо.

Як і будь-яке новаторське наукове дослідження, монографія Б. В. Бабіна може стати об'єктом критичних висловлювань та окремих побажань, які, втім, не знижують значущість відповідної роботи. Зокрема, не можна погодитись із детермінацією автором НАТО як європейської організації, хотілося б побачити у роботі аналіз програмних актів, що в останні роки укладені Україною із міжнародними організаціями та ін. Можна сподіватися, що автор врахує відповідні зауваження в рамках подальшого наукового пошуку.

Таким чином монографія Б. В. Бабіна «Програмне регулювання у сучасному міжнародному праві: еволюція, форми та механізми реалізації» є якісним, корисним та актуальним науковим твором, що, безумовно, стане підґрунтям для численних наукових дискусій і додаткових досліджень та водночас має бути рекомендованим для науковців, практиків та експертів у сфері міжнародного права, аспірантів, студентів та усіх зацікавлених у міжнародному праві осіб.